

מי שומר על הציבור מרעלים בבית? אף אחד

תרופות ישנות, חומרי ניקוי, מדללי צבע ועוד: דו"ח בטכניון קובע כי למרות שבכל בית אפשר למצוא חומרים מסוכנים, מחצית מהציבור לא מודע לכך. הילדים נמצאים בסיכון הגבוה ביותר, אך הרשויות לא ממהרות לפעול באמצעות רגולציה או פיקוח

בילי פרנקל פורסם: 13.11.12, 15:18

אין נתונים אמיתיים בישראל באשר להיקף החשיפה וההשפעות של כימיקלים ופסולת ביתית רעילה. כך עולה מדו"ח של **מוסד שמואל נאמן בטכניון**. מהנתונים, שגובשו על ידי המדענית הסביבתית ד"ר דבי מיר, עולה תמונה מדאיגה לפיה רוב הציבור אינו מודע לסכנות הנובעות מחומרים מסוכנים שמוחזקים בכל בית, בעוד שהרשויות האמונות על התחום אינן מטפלות בנושא בצורה מספקת.

את המסמך ערכה **פרופ' אופירה אילון**, מנהלת תחום איכות הסביבה ב**שמואל נאמן** ומרצה בכירה בחוג לניהול משאבי טבע וסביבה באוניברסיטת חיפה. על פי הנתונים, כמעט 100% מהאוכלוסייה מחזיקים בביתם כימיקלים ביתיים מסוכנים המהווים סיכון בריאותי ובטיחות, כמו תרופות שפג תוקפן, חומרי ניקוי והדברה, מדללי צבע, אצטון, טרפנטין ועוד. עם זאת, כמחצית כלל אינם מודעים לכך או שאינם מבינים את הסיכונים, במיוחד בכל הנוגע למדברי מזיקים.

עוד מצוין, כי החשיפה לחומרים אלה שמה את האוכלוסייה בסכנת הרעלה, **בעיקר ילדים**. אם לא די בכך, כשפג תוקפם - החומרים הללו הפכים לפסולת ביתית מסוכנת, לה אין מענה כמעט בכלל. כתוצאה מכך, רובה מסולקת יחד עם הפסולת הרגילה, נטמנת במטמנות ועלולה לחלחל לקרקע למי התהום, או נשטפת לביוב ומהווה פוטנציאל לזיהום ולנזקים בריאותיים.

"מבחינה מוסדית ומערכתית, זהו נושא שלא מטופל דיו", נקבע. "הציבור הישראלי וילדים בפרט, נמצאים בסיכון הולך וגדל כתוצאה מחשיפה לכימיקלים ולפסולת מסוכנת שנמצאים בבית, בבית הספר ובמרחב הציבורי והפרטי, וכן כתוצאה מחשיפה לכימיקלים ולפסולת מסוכנת שמשוחררים למטמנות, לביוב ובאזורים פתוחים"

"לא יודעים בכלל מה היקף הבעיה"

אילון מסבירה כי הבדיקה כללה סקירת ספרות מקצועית, בדיקת המצב בעולם וסדנא בהשתתפות מומחים בתחום. מהנתונים עלה שסוגיית הטיפול בכימיקלים ובפסולת מסוכנת ביתית אינה מטופלת ונחקרת דיה בעולם בכלל, ובישראל בפרט.

"אין מידע אמיתי ומה שיש חלקי", קובלת אילון. "כל אחד מסתכל על הרעלות אחרת, אין מידע לגבי הסכנות והנזקים ולא יודעים בכלל מה היקף הבעיה. הנושא נופל בין סמכויות ורשויות. זה כמו תפוח אדמה שאף אחד לא מוכן להוציא."

כך למשל, כל אחד יכול לקנות כיום חומרים מסוכנים, גם אם הם לא מוגדרים כאלה. במחקר מצוין, כי לעיתים קרובות אין סימון מדויק על האריזות או שההסבר הניתן לצרכן הוא דו-משמעי ולא ברור. באופן זה, מוצרים מסוכנים שאסורים לשימוש ביתי, כמו קוטלי עשבים,

מוצעים למכירה בחנויות לצרכנים פרטיים ונרכשים על ידי לקוחות שלא יודעים כיצד לעשות בהם שימוש בטוח. בנוסף על מדפי החנויות מוצעים כימיקלים תעשייתיים וחקלאיים מסוכנים, בכמויות קטנות אך בריכוזים גבוהים, כמו אצטון להסרת לק.

חומרי ניקוי עם כימיקלים מסוכנים(צילום: גיא רחום)

"עצם העובדה שאפשר למצוא על המדפים בסופר את המלבין והעוגיות אחד ליד השני, משדר שמדובר באותו הדבר", מסבירה אילון. "באותה מידה אפשר לקנות מדברי עשבים מסוכנים לגינה הפרטית, בלי שיוודעים איך להשתמש בחומר. יש סימונים שלא כולם מודעים להם ואנשים לא יודעים מה ההבדל בין דליק, פציץ, נפיץ ובעיר, יש פה ערב רב של מושגים."

ילדים - בסיכון גבוה

עוד מצוין כי למרות המחסור במידע מהימן, מצטברות עדויות בדבר השפעות חשיפה כרונית לכימיקלים כמו עופרת, כספית, תרכובות אורגנו-זרחניות, BPA, ופולטאים, אפילו בריכוזים נמוכים. אמנם ממשלות בעולם חוקקות חוקים על מנת לצמצם את החשיפה, אך אילון מדגישה כי היא לא תמיד נאכפת ועדיין קיימות חנויות שמוכרות מוצרים אסורים.

בנוסף נטען כי עם הגידול באוכלוסייה והעלייה בשימוש בכימיקלים ובפסולת הנובעת מהם, הופכות בעיות אלו לקריטיות משני היבטים: חשיפה מסוכנת בזמן תאונות וחשיפה כרונית כתוצאה מחשיפה מתמשכת, גם אם מדובר במינונים נמוכים של כימיקלים.

מעבר לחשיפה הכללית של הציבור, במחקר מדגישים את הפגיעות של תינוקות וילדים לכימיקלים, גם ברמות חשיפה נמוכות. כך למשל מודגם כי תרופות ביתיות הן גורם מוביל

במקרי בליעת רעלים על ידי ילדים - בשנת 2009, 36% ממקרי המוות בילדים בארה"ב התרחשו עקב הרעלה לא מכוונת .

בישראל מודגם, כי בשנת 2007, דווח על 15,005 מקרי הרעלה, כאשר 80.3% מהמקרים קרו לילדים מתחת לגיל 6 ו-89.3% התרחשו בבית. עוד מצוין כי באופן פרדוקסלי, יש דווקא שימוש כבד ומופרז בחומרי ניקוי כמו אקונומיקה, המכילים כימיקלים רעילים, בבתים, במעונות ובגני ילדים, מתוך רצון להבטיח סביבה סניטרית.

"אחוז מקרי ההרעלה בקרב ילדים מתחת לגיל 6 בישראל גבוה יותר מהערכים המדווחים במחקרים שבוצעו בארה"ב ובאירופה", מצוין. "כיום משרד הבריאות טרם הטמיע חשיבה אחרת וממשיך לעודד את השימוש בכימיקלים ובמוצרים לשמירה על ההיגיינה, כמו אקונומיקה ומטהרי אוויר, במעונות וגני ילדים ובמרפאות במטרה לשמור על סביבה סניטרית."

פסולת מסוכנת - מגיעה למטמנות ומסכנת את מי התהום (צילום: shutterstock)

זורקים פסולת מסוכנת לפח

הטיפול בפסולת המסוכנת לוקה אף יותר בחסר. "קיימת הגדרה של "פסולת תעשייתית מסוכנת" אך לא קיימת הגדרה של פסולת ביתית מסוכנת, כאשר ההערכה היא כי עד 1.5% מהפסולת הביתית העירונית הינה מסוכנת", מצוין במחקר.

הבעיה לא ייחודית לארץ - במחקר מצוין כי ממשלות נרתעות מקידום ויישום רגולציה בנושא של כימיקלים ושל פסולת ביתית מסוכנת, בין השאר בשל קשיי אכיפה ועלויות. אמנם בחלק מהמדינות יש תוכניות שונות לסילוק פסולת זו, אבל הצלחתן תלויה בנכונות הציבור לשתף פעולה. "גם בארה"ב וגם באירופה ישנה הסתמכות על הנכונות הוולונטרית של האנשים", מצוין.

עם זאת אילון מדגישה כי באירופה נמצא הטיפול בפסולת ביתית מסוכנת תחת אגף מיוחד בשם "פסולת עירונית" במשרד להגנת הסביבה. בישראל לעומת זאת, המשרד להגנת הסביבה אמון על התחום, אך אינו מעורב בהסדרי איסוף הפסולת של הרשויות המקומיות.

עם הצטרפותה למדינות ה-OECD-התחייבה ישראל לניהול פסולת בר קיימא, שכולל הסברה לציבור וניהול אחראי של פסולת מסוכנת. מענה חלקי אמנם אמור להגיע בהקרב [מהחוק למיחזור פסולת אלקטרונית](#), שיחייב את היבואנים והיצרנים לאסוף ולמחזר את מכשירי החשמל המכילים מתכות רעילות.

אבל לשאר סוגי הפסולת המסוכנת אין מענה כלל, או שיש רק מענה וולונטרי, למשל במבצעי [איסוף תרופות](#) שעורכות קופות החולים או במתקנים לאיסוף סוללות. "אם אגרתי במחסן שלי כמה שנים צבעים ומדללים, זו הופכת להיות פסולת מסוכנת שאין לאן לזרוק חוץ מלפח שלי", מסבירה אהילון. "בנוסף, לא כולם מכירים את היוזמות של קופות החולים ואנשים זורקים תרופות שפג תוקפן לשירותים. משם זה מגיע לביוב ולמכון טיהור השפכים, ובהמשך להשקיה ולגידולים חקלאיים."

על פי המחקר, ישראל עומדת כיום "בצומת דרכים בכל הקשור לניהול פסולת ביתית מסוכנת, לאחר שהפגינה יכולת אכיפה חלשה, אשר נובעת, בעיקר, מהעדר מידע, העדר תקציב, מחויבות קטנה עד כדי אפסית מצד הרשויות המקומיות לנהל את הנושא וכן, עלויות גבוהות וכדאיות נמוכה ושווקים מוגבלים עבור מוצרים למיחזור."

"הפצנו את המסמך לגורמים שונים וביקשנו את תגובתם", מספרת אילון. התשובות חזרו על עצמן - כל אחד גונן על הסמכויות שיש לו ואמר שאין לו סמכות על דברים אחרים, גם בנושא של חומרים מסוכנים וגם בנושא פסולת מסוכנת. המסר העיקרי הוא שאין מבוגר אחראי - אנשים לא יודעים, לא מודעים והנושא נופל בין הכיסאות."

על מנת לטפל בבעיה, המחקר קובע שיש לפתח מדיניות לאומית מסודרת, הכוללת חקיקה, איסוף נתונים עקבי ומהימן, העלאת המודעות ויישום תוכניות לאיסוף וטיפול בפסולת המסוכנת. "קיימת הבנה לקויה של הסיכונים שקשורים לכימיקלים ביתיים שאנשים צורכים לנקיון ושימוש ביתי, דבר שעלול להיות קטלני", אומרת אילון. "יש לחדד את תודעת הציבור לסיכונים אלו, ולהעביר חקיקה בהקדם על מנת למנוע אסונות קטנים (בייתיים) בעתיד."

תגובות

מהמשרד להגנת הסביבה נמסר בתגובה: "המשרד להגנת הסביבה נותן מענה לפסולת אלקטרונית המכילה חומרים מסוכנים באמצעות החוק למיחזור פסולת אלקטרונית שעבר לאחרונה בכנסת. חוק זה מטיל על היצרנים והיבואנים את האחריות לאסוף את המוצרים המשומשים ששיווקו ולטפל בהם. כך תופחת לאין שיעור הסכנה ממוצרים כגון סוללות, נורות פלורסנט ועוד.

"בנוסף, על היצרנים והיבואנים לאסוף מוצרים משומשים ביתיים נוספים המוזכרים במחקר, כגון חומרי ניקוי, הדברה ועוד, כפי שנקבע בחוק האריזות. המשרד הוביל את קידום החוק ויטיל קנסות על חברות שלא יעמדו בו.

"שאר סוגי הפסולת המסוכנת מפונים יחד עם כלל הפסולת הביתית למתקנים שונים המטפלים בה תוך מיזעור הסיכון לסביבה. המשרד להגנת הסביבה מפקח ומסייר בשטח על מנת לוודא שהטיפול בפסולת נעשה בהתאם לדרישות המקצועיות והתקנים המחמירים, לרבות מניעת זיהומי קרקע .

"יצוין כי במגזר התעשייתי, בו יש היקפים גדולים של פסולת רעילה, מוסדר הנושא באמצעות היתרי רעלים ופיקוח הדוק על ביצוע התנאים שבהם, אשר הפרתם מביאה לפתיחת הליכי אכיפה והטלת קנסות היכולים להגיע למאות אלפי שקלים. באשר לסכנות מהשימוש במוצרים עצמם, יש לפנות למשרד הבריאות."

ממשרד הבריאות נמסר בתגובה: המשרד להגנת הסביבה אחראי על רישום חומרי הדברה לשימוש ביתי ואף הפיקוח על שיווק המוצרים. לגבי חומרים כגון אקונומיקה, משרד הבריאות מדגיש את הצורך בחומרי חיטוי למניעת העברת מחלות מדבקות במעונות, גני ילדים ומרפאות. משרד הבריאות יוזם מהלך משותף עם המשרד להגנת הסביבה להגברת מודעות הציבור בנושא חשיפה לכימיקלים בסביבה הביתית והדרכים לצמצם אותה.